Dürrə Ağaisa qızı RÜSTƏMOVA
ADPK-nın "Pedoqogika – Psixologiya" fənn birləşməsinin müəllimi
E-mail: durre.rustemova@inbox.ru

İNKLÜZİV TƏHSİL MÜHİTİNDƏ DAUN SİNDROMLU UŞAQLARIN İNKİŞAFI VƏ SOSİALLAŞMASI

Xülasə

İnklüziv təhsil, Daun sindromlu uşaqların həm akademik, həm də sosial inkişafını təşviq edən mühüm yanaşma kimi ön plana çıxmışdır. Bu məqalədə inklüziv təhsil mühitlərinin bu kateqoriyadan olan uşaqların inkişafı və ictimailəşməsi üzərindəki təsiri ətraflı şəkildə araşdırılmışdır. Aparılan tədqiqatlara əsaslanaraq, Daun sindromlu uşaqlar üçün inklüziv təhsilin üstünlükləri, qarşılaşılan çətinliklər və tətbiq edilən strategiyalar geniş şəkildə işıqlandırılmışdır. Əldə olunan nəticələr göstərmişdir ki, lazımi resurslarla təmin olunmuş və məlumatlı pedaqoji yanaşmalarla dəstəklənən inklüziv mühitlər, Daun sindromlu uşaqların inkişaf trayektoriyasını və ümumi həyat keyfiyyətini əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırır. Bu cür təhsil mühiti, onların öz potensiallarını maksimum səviyyədə reallaşdırmalarına imkan verir, həmçinin cəmiyyətə daha fəal şəkildə inteqrasiya olunmalarını təşviq edir. Beləliklə, inklüziv təhsil təkcə fərdi inkişaf baxımından deyil, eyni zamanda sosial baxımdan da dərin və davamlı təsirə malikdir ki, bu da onu müasir təhsil sistemlərində əvəzsiz bir komponentə çevirir.

Açar sözlər: Daun sindromu, integrasiya, cəmiyyət, sosial inkişaf, dəstək, inklüziv təhsil.

UOT: 37.013
DOİ: https://doi.org/ 10.54414/NEAW8676

Giriş

İnklüziv təhsilə doğru yönələn paradiqma dəyişikliyi, şagirdlərin bacarıq və imkanlarından asılı olmayaraq, hər kəs üçün bərabər təhsil imkanlarının təmin olunmasının vacibliyini vurğulayır. Bu yanaşma, cəmiyyətin təhsil sistemindəki ədalət və inklüzivlik prinsiplərinə əsaslanaraq, bütün fərdlərin öz potensiallarını reallaşdırmasına şərait yaratmağı qarşıya məqsəd qoyur. Xüsusilə Daun sindromlu uşaqlar üçün bu cür mühitlər, onların tipik inkişaf edən həmyaşıdları ilə qarşılıqlı ünsiyyət quraraq həm təhsil, həm də sosial bacarıqlarını inkişaf etdirmələri baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Daun sindromu, genetik səbəblərlə yaranan və əqli inkişafda gecikmələrə, eləcə də digər koqnitiv çətinliklərə səbəb olan bir vəziyyət kimi tanınır. Belə uşaqlar üçün inklüziv mühitlər, yalnız akademik bacarıqların artırılmasına deyil, həm də sosiallaşma, özünə güvən və bir qrupa aid olma hissinin formalaşmasına ciddi şəkildə töhfə verir [Hughes, 2006].

İnklüziv təhsil, sadəcə olaraq xüsusi ehtiyacı olan uşaqların adi siniflərə yerləşdirilməsi demək deyil. Bu, əslində fərqliliyin dəyərini qəbul edən və hər bir şagirdin özünəməxsus təhsil ehtiyaclarını qarşılayan bir pedaqoji fəlsəfədir. Bu yanaşma cəmiyyətin bütün üzvlərinə hörmətin artmasına, stiqmanın azalmasına və daha mərhəmətli, ədalətli və birgəyaşayışa əsaslanan bir cəmiyyətin formalaşmasına xidmət edir. [UNESCO-nun 2020] vurğuladığı kimi, inklüziv təhsil yalnız bir təhsil modeli deyil, eyni zamanda insan hüquqlarının fundamental bir tərkib hissəsi və bütün insanlar üçün keyfiyyətli təhsilin təmin edilməsinin ayrılmaz şərtidir.

Tarixən, Daun sindromlu uşaqlar əksər hallarda ümumi təhsil sistemindən kənarda saxlanılmış, xüsusi və ya ayrılmış müəssisələrə yönləndirilmişdir. Lakin müasir dövrdə aparılan elmi araşdırmalar və beynəlxalq təhsil siyasətindəki dəyişikliklər bu praktikanın effektiv olmadığını göstərmiş və inklüziv modelin üstünlüyünü təsdiq etmişdir. UNESCO-nun 1994-

cü ildə qəbul etdiyi Salamanca Bəyanatı və BMT-nin 2006-cı il tarixli Əlilliyi Olan Şəxslərin Hüquqları üzrə Konvensiyası, əlilliyi olan uşaqların inklüziv təhsil hüququnu rəsmi olaraq tanıyır. Bu və digər beynəlxalq sənədlər, post-sovet məkanında və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə də daxil olmaqla, bir sıra milli təhsil islahatlarına təkan vermişdir.

Bundan əlavə, inklüzivlik yalnız xüsusi ehtiyacı olan uşaqlara deyil, bütün şagirdlərə fayda verir. Belə təhsil mühitlərində böyüyən uşaqlar, empatiya, əməkdaşlıq və qarşılıqlı anlaşma kimi sosial bacarıqları daha yaxşı mənimsəyirlər. Məktəblərin inklüziv dəyərləri qəbul etməsi nəticəsində yetişən nəsillər, gələcəkdə müxtəlifliklə zəngin olan icmalarda və iş mühitlərində daha uğurlu və uyğunlaşa bilən fərdlər kimi formalaşır [Florian & Black-Hawkins, 2011].

1. Tədqiqat Metodu

Bu məqalə, inklüziv təhsil və Daun sindromu ilə bağlı mövcud məlumatların və empirik tədqiqatların keyfiyyətə əsaslanan meta-analizi əsasında yazılmışdır. Tədqiqat zamanı istifadə olunan məlumat mənbələrinə son iyirmi il ərzində nəşr olunmuş elmi jurnallarda dərc edilmiş məqalələr, müvafiq sahə üzrə kitablar, dövlət hesabatları və rəsmi sənədlər daxildir. Seçilmiş məlumatlar nümunələri aktual mövzuya uyğunluğu, elmi qiymətləndirmə səviyyəsi və nüfuzlu jurnallarda dərc olunması kimi meyarlar əsasında müəyyən edilmişdir. Xüsusi diqqət isə müxtəlif mədəni və milli kontekstlərdə inklüziv təhsilin praktik tətbiqlərini araşdıran tədqiqatlara yönəldilmişdir. Bu, mövzunun qlobal miqyasda necə tətbiq olunduğunu anlamağa imkan verir.

Bundan əlavə, inklüziv sinif otaqlarında aparılmış müşahidələr və bu mühitlərdə çalışan müəllimlər, valideynlər və xüsusi pedaqoqlarla keçirilmiş müsahibələr də təhlilə daxil edilmişdir. Bu mənbələr, Daun sindromlu uşaqların gündəlik təhsil təcrübələrinə və inkişaf nəticələrinə dair əyani və real məlumatlar təqdim edir. Belə informasiyalar, uşaqların inklüziv mühitlərdə hansı dəyişikliklər yaşadıqlarını və bu təhsil modelinin onların həyatına necə təsir etdiyini daha dərindən başa düşməyə imkan verir.

Məqalədə eyni zamanda, tədris nəzəriyyələri və müxtəlif inklüziv təhsil modellərinə də istinad edilmişdir. Buraya xüsusilə “Universal Learning Dizaynı” (Universal Design for Learning – UDL) və “Müdaxiləyə Cavab” (Response to Intervention – RTI) kimi müasir yanaşmalar daxildir. Bu pedaqoji çərçivələr, təhsil mühitlərinin bütün şagirdlərin ehtiyaclarına uyğun şəkildə dizayn edilməsini və fərdi yanaşmaların sistemli şəkildə tətbiqini nəzərdə tutur. Belə bir metodoloji yanaşma, inklüziv təcrübələrin həm nəzəri əsaslarını, həm də real həyatda necə işlədiyini daha hərtərəfli və əhatəli şəkildə təhlil etməyə imkan yaradır [Ainscow, Booth və Dyson, 2006].

2. Nəticələrin təhlili və müzakirəsi

Müasir təhsil sistemləri sürətlə dəyişən və müxtəlifləşən cəmiyyətlərin ehtiyaclarına cavab verə bilmək üçün daha çevik, ədalətli və bərabərlik prinsipinə əsaslanan yanaşmalara üstünlük verir. Bu yanaşmaların əsas hədəfi, hər bir şagirdin – fərqi olmadan – öz potensialını maksimum şəkildə reallaşdırmasına şərait yaratmaqdır. Bu kontekstdə, inklüziv təhsil müasir pedaqogikanın mərkəzi anlayışlarından birinə çevrilmişdir. Xüsusilə Daun sindromlu uşaqların inklüziv sinif otaqlarında təhsil almaları, onların yalnız akademik deyil, həm də sosial, emosional və davranış baxımından inkişafına müsbət və dərin təsir göstərməkdədir. Belə inklüziv təhsil mühitləri təkcə fərdi ehtiyaclara uyğunlaşdırılmış öyrənmə imkanları təqdim etməklə kifayətlənmir, eyni zamanda cəmiyyətin müxtəlifliyə, əlilliyə və fərqliliyə münasibətini dəyişdirərək daha tolerant və qəbuledici ictimai münasibətin formalaşmasına şərait yaradır. İnklyuziya, hər bir uşağa, xüsusi ehtiyacları olsa belə, bərabər imkanlar və təhsil haqqı verir. Bu yanaşma yalnız Daun sindromlu uşaqlar üçün deyil, ümumilikdə bütün xüsusi ehtiyacı olan uşaqlar üçün həyati əhəmiyyət daşıyır.

2.1 Akademik inkişaf

İnklüziv sinif otaqları Daun sindromlu uşaqlar üçün ümumi təhsil proqramlarına çıxışı təmin edir. Bu proqramlar, fərdi ehtiyacları nəzərə almaqla xüsusi olaraq hazırlanan fərdi təhsil planları (FTP) vasitəsilə uşağın real imkanlarına uyğunlaşdırılır. FTP-lər, adətən, sinif müəllimləri, xüsusi təhsil mütəxəssisləri, valideynlər, terapevtlər və bəzən uşaqların özlərinin

iştirakı ilə hazırlanaraq daim yenilənir. Belə yanaşma, uşağın yalnız bilik və bacarıq səviyyəsini deyil, eyni zamanda maraqlarını və motivasiyasını da nəzərə alır. Bu yanaşma, həmçinin uşağın öyrənmə tərzini, fiziki və emosional vəziyyətini də nəzərə alaraq tədrisi fərdiləşdirir.

Aparılan elmi tədqiqatlar və praktik müşahidələr göstərir ki, uyğun metodlarla yanaşıldıqda və zəruri dəstək mexanizmləri tətbiq edildikdə, Daun sindromlu uşaqlar oxu, yazı, riyaziyyat kimi əsas sahələrdə əhəmiyyətli akademik irəliləyişlər göstərə bilirlər [Faragher & Clarke, 2013]. Bu irəliləyişlər yalnız biliklərlə məhdudlaşmır, eyni zamanda öyrənməyə qarşı münasibətdə də müsbət dəyişikliklərə yol açır. Öyrənməyə qarşı bu müsbət münasibət, şagirdlərin gələcəkdə daha yüksək akademik səviyyələrə çatmalarına imkan verir.

Tədrisdə vizual dəstək vasitələrinin tətbiqi, təlimatların sadələşdirilməsi, multimodal təqdimat üsullarının seçilməsi və yardımçı texnologiyaların istifadəsi dərsə marağı artırır, şagirdlərin dərsi mənimsəmə səviyyəsini yüksəldir. Tətbiq edilən bu metodlar, Daun sindromlu uşaqların diqqətini cəlb etməyə və onların yaddaşını gücləndirməyə kömək edir. Eyni zamanda, ətraf mühitin, sinif otağının və dərs materiallarının uşaqların ehtiyaclarına uyğun olaraq uyğunlaşdırılması, onlara daha rahat və effektiv öyrənmə mühiti yaradır. Ənənəvi tədris metodları ilə yanaşı, inklüziv yanaşmalarda müəllimlər fərdiləşdirilmiş və diferensial tədris strategiyalarından istifadə edərək hər bir şagirdin öyrənmə tərzinə uyğun tədris planları hazırlayırlar.

Bundan əlavə, ümumi təhsil müəllimləri ilə xüsusi təhsil mütəxəssisləri arasında əməkdaşlıq, birgə dərs keçmə modellərinin (co-teaching) tətbiqi və inklüziv resurs otaqlarının istifadəsi kimi praktikalar Finlandiya, Kanada və İsveç kimi qabaqcıl ölkələrdə uğurla tətbiq edilmiş və müsbət nəticələr vermişdir. Bu modellər, müəllimlərin şagirdlərin ehtiyaclarını daha yaxşı başa düşmələrini və dərs planlarını hər bir fərdin təhsil ehtiyaclarına uyğun olaraq tənzimləmələrini təmin edir.

2.2 Sosiallaşma və yaşıdlarla qarşılıqlı əlaqə

İnklüziv təhsilin yalnız akademik deyil, eyni zamanda sosial aspektləri də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə sinif mühitlərində təhsil alan Daun sindromlu uşaqlarda sosial bacarıqların formalaşması və inkişafı prosesi sürətlənir. Onlar sinif daxilində tipik inkişaf edən yaşıdları ilə gündəlik ünsiyyətə girərək, sosial qaydaları, davranış modellərini və qrup daxilində işləmə bacarıqlarını öyrənirlər [Guralnick, 1999]. Sosial əlaqələr həmçinin onların özgüvənlərini artırır və daha müstəqil qərarlar qəbul etmələrinə imkan verir.

Sosial bacarıqların inkişaf etdirilməsi üçün müxtəlif müdaxilə proqramları tətbiq olunur. Məsələn, “dost sistemi” (buddy system) adlandırılan yanaşma zamanı, Daun sindromlu uşaq sinifdəki bir yaşıdı ilə yaxınlaşdırılır. Bu cütlük birlikdə dərs fəaliyyətlərində iştirak edir, beləliklə həm öyrənmə, həm də qarşılıqlı anlaşma güclənir. Bu yanaşma uşaqlar arasında həm öyrənmə fəaliyyətini, həm də sosial inteqrasiyanı artırır. Eyni zamanda kooperativ öyrənmə strategiyaları, yəni şagirdlərin qrup şəklində fəaliyyət göstərməsi, inklüziv mühitin daha səmərəli təşkilinə şərait yaradır. Bu metodlar uşaqların bir-birinə kömək etmələrini və daha çox əməkdaşlıq etmələrini təşviq edir.

Bu cür yanaşmalar nəticəsində yalnız xüsusi ehtiyaclı uşaqlar deyil, onların tipik yaşıdları da empatiya, sosial məsuliyyət, liderlik və dözümlülük kimi vacib insani keyfiyyətləri mənimsəyirlər. Müəllimlər bu prosesdə əsas yönəldici qüvvə kimi çıxış edir — onlar sinif daxilində inklüziv davranış modellərini nümayiş etdirir, sosial qaydaları aydın şəkildə müəyyən edir və bütün şagirdlərə hörmətlə yanaşılmasını təşviq edirlər [Koster et al., 2009]. Bu yanaşma həm də uşaqlar arasında mənfi stereotiplərin aradan qaldırılmasına kömək edir, onlara daha geniş və zəngin sosial şəbəkələr qurmağa imkan verir.

Lakin uğurlu sosial inteqrasiya təkcə metodik yanaşmalardan deyil, eyni zamanda məktəbin ümumi mədəniyyətindən və siyasətindən də asılıdır. Əgər inklüzivlik məktəbin əsas dəyərləri sırasında deyilsə, ya da müəllimlər bu sahədə lazımi hazırlığa malik deyillərsə, bəzi hallarda Daun sindromlu uşaqlar sosial təcrid və ya zorakılıq hallarına məruz qala bilərlər. Bu səbəbdən inklüziv təhsilin sosial

tərəfini gücləndirmək üçün zorakılığa qarşı siyasətlərin tətbiqi, sosial bacarıqların inkişafına yönəlmiş təlimlər və psixoloji dəstək xidmətləri vacibdir. Məktəblər bu məsələyə ciddi yanaşmalı, şagirdlərin bütün fərqlərini qəbul edən, səmimi və dəstəkləyici bir mühit yaratmalıdırlar.

2.3 Müəllim hazırlığı və pedaqoji yanaşmalar

İnklüziv təhsilin effektiv şəkildə həyata keçirilməsi üçün müəllimlərin peşəkar hazırlıq səviyyəsi, onların tədris strategiyaları və mövcud situasiyaya uyğun adaptasiya bacarıqları həlledici rol oynayır. Müəllim yalnız fənn üzrə mütəxəssis olmaqla kifayətlənməməlidir, o eyni zamanda fərqli öyrənmə ehtiyaclarına malik uşaqlarla işləmə bacarığına malik olmalıdır. Müəllimlərin bu sahədə hazırlığına xüsusi diqqət yetirilməli, onları müxtəlif ehtiyaclara uyğun dərs strategiyaları ilə təmin etmək üçün xüsusi təlimlər keçirilməlidir.

Son illərdə bir çox ölkələrin təhsil sistemində müəllimlərin ixtisasartırma proqramlarına inklüziv pedaqogika, əlilliyə dair maarifləndirmə, adaptiv öyrətmə metodları və sosial emosional öyrənmə modulları əlavə edilmişdir [Avramidis & Norwich, 2002]. Bu proqramlar müəllimləri real sinif mühitində qarşılaşa biləcəkləri müxtəlifliklərə qarşı hazırlıqlı olmağa sövq edir. Eyni zamanda, müəllimlərin özünəməxsus pedaqoji yanaşmalarını inkişaf etdirmələri və fərdi tədris planlarını daha da fərdiləşdirmələri üçün onlara yeni metodlar və texnologiyalar təqdim edilməlidir.

Müasir yanaşmalardan biri də "Universal Tədris Dizaynı" (UDL – Universal Design for Learning) modelidir. Bu model tədris prosesində informasiyanın müxtəlif yollarla təqdim edilməsini, şagirdlərin fərqli öyrənmə tərzlərinə cavab verəcək şəkildə cəlb olunmasını və qiymətləndirmənin fərdiləşdirilməsini nəzərdə tutur. Eyni zamanda RTI (Response to Intervention) modeli vasitəsilə müəllimlər uşağın inkişafını izləyir, çətinlik yarandığı hallarda isə erkən mərhələdə müdaxilə edir. Bu yanaşmalar müəllimlərin daha effektiv olmasına, şagirdlərin isə daha yüksək nəticələr əldə etmələrinə şərait yaradır.

Məktəb psixoloqları, nitq-terapevtlər və xüsusi təhsil mütəxəssisləri ilə əməkdaşlıq da tədrisin inklüzivliyini artırır. Bu əməkdaşlıq nəticəsində şagirdlərin fərdi ehtiyaclarına uyğun dərslər və müdaxilələr hazırlanır. Uşaqların müxtəlif inkişaf mərhələlərində ehtiyac duyduğu dəstək vaxtında verilir ki, bu da onların akademik və sosial inkişafını sürətləndirir.

Beləliklə, inklüziv təhsil yalnız Daun sindromlu uşaqların təhsilində deyil, eyni zamanda bütün təhsil sistemində müsbət dəyişikliklərə gətirib çıxarır. Bu yanaşma cəmiyyətin hər kəsə bərabər və ədalətli imkanlar təmin edən müasir, təhsilin gələcəyini formalaşdırır.

2.4 Ailə və cəmiyyətin rolu

İnklüziv təhsil mühitində uşağın inkişafında yalnız məktəbin deyil, həm də ailənin və cəmiyyətin böyük rolu vardır. Ailə, uşağın təhsilinə və sosial inkişafına təsir edən əsas faktorlar arasında yer alır. Daun sindromlu uşaqların valideynləri üçün uşaqlarının məktəb həyatına adaptasiyası, sosial bacarıqlarının inkişafı və digər ümumi təhsil hədəflərinə çatması vacibdir. Ailənin iştirakı və dəstəyi, uşağın məktəb mühitində özünü rahat hiss etməsini təmin edir və məktəb ilə valideynlər arasında müntəzəm əlaqə uşağın hərtərəfli inkişafını dəstəkləyir.

Valideynlər, uşaqlarının xüsusi ehtiyaclarını başa düşməklə, təhsil prosesinə daha fəal şəkildə qoşula bilərlər. Onlar məktəbdə baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşaraq, uşaqlarını düzgün istiqamətləndirə və onlara evdə dəstək ola bilərlər. Məsələn, xüsusi ehtiyacı olan uşaqlar üçün hazırlanan fərdi təhsil planları (FƏP) yalnız məktəbdə deyil, evdə də izlənilməlidir. Bununla yanaşı, valideynlərin məktəb rəhbərliyi və müəllimlərlə daimi ünsiyyət saxlaması uşağın inkişafını müsbət istiqamətdə təsir edir.

Cəmiyyətin də bu prosesdəki rolu əhəmiyyətlidir. İnklyuziv təhsil modelinin cəmiyyətdə qəbul olunması və yayılması, fərqli ehtiyacları olan uşaqların sosial uyğunlaşmasını asanlaşdırır və cəmiyyətdəki stereotipləri azaldır. Müəyyən edilmiş sosial dəstək şəbəkələri, Daun sindromlu uşaqların həm məktəbdə, həm də cəmiyyətdə daha yaxşı inteqrasiya olmalarına şərait yaradır. Bu şəbəkələr sosial xidmətlər, sağlamlıq mütəxəssisləri, psixoloqlar

və təhsil mütəxəssisləri arasında əlaqənin gücləndirilməsi ilə təşkil edilir.

Cəmiyyətin bu məsələyə qarşı dözümlü və dəstəkləyici münasibəti, inklüziv təhsil sisteminin uğurla tətbiqinə zəmin yaradır. Cəmiyyətin hər bir fərdi, xüsusi ehtiyacı olan uşaqları qəbul etməyə və onların təhsilinə dəyər verməyə öyrənməlidir. Bu yanaşma, cəmiyyətdə müxtəlifliklərin daha yaxşı başa düşülməsini və hər kəsə bərabər imkanların verilməsini təmin edir.

2.5 Qlobal Təcrübələr və Yaxşı Praktikalar

Dünyanın müxtəlif ölkələrində inklüziv təhsil yanaşmaları tətbiq olunmaqda və bu sahədə uğurlu təcrübələr əldə edilməkdədir. İnklyuziv təhsil yalnız müəyyən bir ölkəyə məxsus deyil, qlobal səviyyədə təcrübə mübadiləsi və birgə əməkdaşlıq ilə inkişaf edir. Məsələn, Skandinaviya ölkələri, xüsusən də Finlandiya, inklüziv təhsil sistemlərinin inkişafında qabaqcıl mövqeyə sahibdir. Finlandiyada inklüziv təhsil, uşaqların sosial və akademik inkişafını nəzərə alaraq hər bir şagirdin öz ehtiyaclarına uyğun şəkildə dəstək almasını təmin edir. Burada müəllimlərin peşəkar inkişafı, həmçinin sinifdə fərdi ehtiyacları olan uşaqlara yönəldilmiş dəstək mexanizmləri güclü şəkildə tətbiq olunur.

Kanadada isə müxtəlif etnik və sosial qrupların təhsili üçün inkişaf etdirilən inklüziv yanaşmalar, Daun sindromlu uşaqların məktəb həyatına inteqrasiyasını daha da asanlaşdırır. Burada həm məktəb rəhbərliyi, həm də müəllimlər hər bir şagirdin fərdi ehtiyaclarını başa düşərək uyğunlaşdırılmış tədris planları hazırlayır və onları təhsil prosesinə cəlb edirlər. Kanadada, inklüziv təhsil yanaşmalarının tətbiqi ilə uşaqların məktəb həyatına adaptasiyası sürətlənir və onların sosial bacarıqları inkişaf edir.

Avropada isə xüsusilə Böyük Britaniya və Almaniya kimi ölkələr inklüziv təhsil sistemlərini daha da genişləndirmək və inkişaf etdirmək məqsədilə müxtəlif proqramlar həyata keçirirlər. Bu ölkələrdə xüsusi təhsil ehtiyacı olan uşaqlar üçün fərdi təhsil proqramlarının hazırlanması və tətbiq olunması geniş yayılmışdır. Həmçinin, müəllimlərin inklüziv təhsil barədə təlim və ixtisaslaşmalarının təmin edilməsi də vacib bir yanaşmadır.

Bu qlobal təcrübələr göstərir ki, inklüziv təhsil yalnız yerli səviyyədə deyil, eyni zamanda beynəlxalq səviyyədə də ciddi və davamlı bir dəstək və inkişaf tələb edir. Müxtəlif ölkələrin təcrübələrini öyrənmək və bu təcrübələri öz təhsil sistemlərinə uyğun şəkildə tətbiq etmək, inklüziv təhsil yanaşmalarının daha geniş miqyasda uğurla həyata keçirilməsinə imkan verir.

İnklüziv təhsil yanaşmasının Daun sindromlu uşaqların inkişafına təsiri müsbət və əhəmiyyətlidir. Bu yanaşma yalnız akademik inkişafı deyil, həm də sosial, emosional və davranış inkişafını dəstəkləyir. Daun sindromlu uşaqların inklüziv təhsil mühitlərində daha yaxşı inteqrasiya olmaları, onların ümumi təhsil sistemində bərabər və əhatəli iştirakını təmin edir.

Təhsil müəssisələri və cəmiyyətlər inklüziv təhsilin tətbiqinə böyük diqqət yetirməli, müəllimlərin peşəkar inkişafını təmin etməli, ailə və məktəb arasında sıx əməkdaşlıq qurmalıdırlar. Cəmiyyətin hər bir fərdi, xüsusi ehtiyaclı uşaqlara qarşı dözümlü və dəstəkləyici münasibət sərgiləyərək, inklüziv təhsilin uğurla həyata keçirilməsinə töhfə verə bilər.

Gələcəkdə inklüziv təhsil sistemlərinin inkişafı, qlobal təcrübə mübadiləsi, daha çox resursların ayrılması və məktəblərin fərdi ehtiyaclara uyğunlaşdırılması ilə mümkün olacaqdır. Həmçinin, hər bir uşağın təhsilinə bərabər imkanlar yaradılması, cəmiyyətin inkişafına və gələcəyinə müsbət təsir göstərəcəkdir.

4. Nəticələr

İnklüziv təhsil, Daun sindromlu uşaqların hərtərəfli inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə töhfə verir. Akademik və sosial baxımdan əldə edilən müsbət nəticələr, inklüziv təhsil yanaşmalarının səmərəli şəkildə həyata keçirildiyi hallarda daha da aydın görünür. Lakin müəllim hazırlığı, resursların bölüşdürülməsi və ictimai münasibət kimi məsələlərdə bəzi çətinliklər hələ də qalmaqdadır.

Gələcək tədqiqatlar inklüziv təhsilin akademik nailiyyətlərə, məşğulluq imkanlarına və həyat keyfiyyətinə uzunmüddətli təsirini qiymətləndirmək üçün uzun müddətə hesablanmış araşdırmaları əhatə etməlidir. Siyasətçilər, təhsil işçiləri və ailələr birgə əməkdaşlıq edərək,

hər bir uşağın öyrənmək və inkişaf etmək hüququnu təmin edən inklüziv mühitlər yaratmalıdırlar.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1.Ainscow, M., Booth, T., Dyson, A. (2006). Improving Schools, Developing Inclusion. Routledge, London, p. 232. https://doi.org/10.4324/9780203967157

2.Avramidis, E., & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration/inclusion: A review of the literature. European Journal of Special Needs Education, 17(2),129147.https://doi.org/10.1080/08856250210129056

3.Faragher, R., & Clarke, B. (2014). Educating Learners with Down Syndrome: Research, Theory, and Practice with Children and Adolescents. Routledge. 280 p. https://www.routledge.com/Educating-Learners-with-Down-Syndrome-Research-theory-and-practice-with-children-and-adolescents/Faragher-Clarke/p/book/9780415816373?srsltid=Afm-BOoo1YxKx83jaPcKDE4pjlH8cA-FEFxao3ypikoj00Q4rzhcu0dvth

4.Florian, L., & Black-Hawkins, K. (2011). Exploring inclusive pedagogy. British Educational Research Journal, 37(5), 813–828. https://www.jstor.org/stable/23077052

5.Guralnick, M. J. (1999). The nature and meaning of social integration for young children with mild developmental delays in inclusive settings. Journal of Early Intervention, 22(1), 70–86. https://doi.org/10.1177/10538151990220

6.Hughes, J. (2006). Inclusive education for individuals with Down syndrome. Down Syndrome News and Update, 6(1), 1–3. https://doi.org/10.3104/practice.370

7.Koster, M., Nakken, H., Pijl, S. J., & van Houten, E. J. (2009). Being part of the peer group: A literature study focusing on the social dimension of inclusion in education. International Journal of Inclusive Education, 13(2),117140.https://doi.org/10.1080/13603110701284680

8.Turnbull, A., Turnbull, R., Erwin, E. J., Soodak, L. C., & Shogren, K. A. (2011). Families, Professionals, and Exceptionality: Positive Outcomes Through Partnerships and Trust (6th ed.). Pearson. 356 p.

9.UNESCO. (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427

10.UNESCO. (2020). Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education: All means all. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373718

11.United Nations. (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities. https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf

12.National Down Syndrome Society (NDSS). (2021). Down Syndrome: Guidelines for Inclusive Education. https://ndss.org/sites/default/files/2022-06/2021_Inclusive_Education_Guidelines_v09%5B1%5D.pdf

Durre Agaisa RUSTAMOVA
Teacher of the subject complex "Pedagogy - Psychology" AGPK
E-mail: durre.rustemova@inbox.ru

DEVELOPMENT AND SOCİALİZATİON OF CHİLDREN WİTH DOWN SYNDROME İN AN İNCLUSİVE EDUCATİONAL ENVİRONMENT

Summary

Inclusive education has become an important approach to promote both academic and social development of children with Down syndrome. This article examines in detail the impact of an inclusive educational environment on the development and socialization of children in this category. Based on the conducted research, the benefits of inclusive education for children with Down syndrome, the challenges that arise, and the strategies used are covered in detail. The results showed that an inclusive environment, provided with the necessary resources and supported by conscious pedagogical approaches, significantly

improves the developmental trajectory and overall quality of life of children with Down syndrome. Such an educational environment allows them to realize their full potential, and also encourages them to more actively integrate into society. Thus, inclusive education has a profound and long-term impact not only on individual development, but also on the development of society, which makes it an indispensable component of modern education systems.

Key words: Down syndrome, integration, society, social development, support, inclusive education.

Дурре Агаиса РУСТАМОВА
Преподаватель по комплексу предметов «Педагогика – Психология» АГПК
E-mail: durre.rustemova@inbox.ru

РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛИЗАЦИЯ ДЕТЕЙ С СИНДРОМОМ ДАУНА В ИНКЛЮЗИВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Резюме

Инклюзивное образование стало важным подходом, способствующим как академическому, так и социальному развитию детей с синдромом Дауна. В статье подробно рассматривается влияние инклюзивной образовательной среды на развитие и социализацию детей данной категории. На основе проведенного исследования подробно освещены преимущества инклюзивного образования для детей с синдромом Дауна, возникающие при этом трудности и применяемые стратегии. Полученные результаты показали, что инклюзивная среда, обеспеченная необходимыми ресурсами и подкрепленная осознанными педагогическими подходами, значительно улучшает траекторию развития и общее качество жизни детей с синдромом Дауна. Такая образовательная среда позволяет им максимально реализовать свой потенциал, а также стимулирует их к более активной интеграции в общество. Таким образом, инклюзивное образование оказывает глубокое и долгосрочное влияние не только на индивидуальное развитие, но и на развитие общества, что делает его незаменимым компонентом современных систем образования.

Ключевые слова: Синдром Дауна, интеграция, общество, социальное развитие, поддержка, инклюзивное образование.